

JACEK WRZESIŃSKI

Muszę już iść... – o Profesorze Wojciechu Dzieduszyckim wspomnienie

I have to go... – in memory of Professor Wojciech Dzieduszycki

Sobotni poranek 28 listopada 2020 roku nie był szczęśliwym początkiem dnia. Wczesny niespodziewany telefon przyniósł niezwykle smutną wiadomość – wczoraj zmarł Wojciech Dzieduszycki. To wiadomość porażająca, zasmucająca. Wiedzieliśmy, że Wojciech był w szpitalu, że ostatnio (ba! od lutego) spędzał czas między domem, pracą a szpitalami. Jego stan zdrowia był naprawdę poważny, ale nasze tegoroczne z Nim rozmowy telefoniczne (cóż, taki był ten rok 2020, sytuacja nie pozwalała na normalne spotkania, na normalne rozmowy) napawały otuchą, dawały nadzieję. Wojciech się nie uskarżał, mało mówił o swoich kłopotach. Zawsze to On chciał wiedzieć, co u kogo słyhać, co się dzieje na grzybow-skim grodzie, na Lednicy, co robimy. Każda rozmowa nie obydwała się bez żartów, dowcipów, bez pytań o znajomych...

Profesora Wojciecha Dzieduszyckiego pożegnaliśmy 9 grudnia na cmentarzu Junikowo w Poznaniu. Spoczął obok zmarłego w 2015 roku syna Wojciecha Macieja.

Wojciech Dzieduszycki był archeologiem! Archeologia była Jego pasją, Jego troską. Żył z archeologią i nią samą, a zawodową karierę archeologa rozpoczął już na studiach. Urodził się 18 czerwca 1946 roku w Warszawie, gdzie skończył szkołę podstawową, do szkoły średniej uczęszczał w Środzie Śląskiej. W 1965 roku rozpoczął studia w zakresie archeologii na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W gronie Jego nauczycieli znaleźli się m.in. profesorowie Wojciech Kóćka i Jan Żak. Ideą studiowania były wspólne wyjazdy terenowe – i to właśnie w terenie ówcześni adepci archeologii spędzali wiele czasu, przede wszystkim pod okiem prof. J. Żaka. Miejscem pierwszej edukacji archeologicznej, dla niemal całego, liczącego 10 osób roku, był Bnin, umożliwiający poznanie autentycznego materiału kulturowego, metody archeologicznej oraz sposobów opracowywania

materiału i prowadzenia dokumentacji. Dla uczestników tych badań był to chyba najważniejszy moment w ich zawodowym, archeologicznym życiu.

Zawodowe życie Wojciecha Dzieduszyckiego jako archeologa zaczęło się jeszcze na studiach, gdy rozpoczął pracę w poznańskim Zakładzie Archeologii Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN (dziś Ośrodek Studiów Pradziejowych i Średniowiecznych Instytut Archeologii i Etnologii PAN). Z placówką tą, z legendarną Zwierzyniecką – gdzie wówczas mieścił się Instytut, Wojciech Dzieduszycki związany był do chwili śmierci. To tam, jak sam podkreślał, dzięki spotkaniu nieco starszych archeologów, zwłaszcza Urszuli i Aleksandra Dymaczewskich oraz Zofii i Stanisława Kurnatowskich, a także Michała Kobusiewicza, zdobył prawdziwe szlify archeologiczne. Te początki zawodowego życia archeologa związane były z rozpoczęciem prac nad ceramiką pochodzącą z badań grodów w Kaszowie i Kruszwicy. I tak w 1967 roku rozpoczął się Jego romans z Kruszwicą, trwający całe życie.

Tytuł magistra uzyskał w 1970 roku na podstawie pracy *Ceramika z wczesnośredniowiecznego Kaszowa w pow. milickim*, a stopień naukowy doktora w 1977 roku na podstawie rozprawy *Wczesnośredniowieczna ceramika kruszwicka na tle rozwoju ceramiki wczesnopolskiej*. W 1996 roku otrzymał tytuł doktora habilitowanego, a podstawą do jego nadania była książka *Kruszce w systemach wartości i wymiany społeczeństwa Polski wczesnopiastowskiej* (Poznań 1995). Z niezrozumiałych względów zabrakło tytułu Profesora zwyczajnego, ale dla nas, którzy byli z Nim blisko, był i pozostanie Nadzwyczajny!

Przez kilkanaście lat (od 1 września 2000 roku do 30 września 2013 roku) był zatrudniony na etacie profesora zwyczajnego w Instytucie Historii Uniwersytetu Zielonogórskiego. Wypromował tu trzech doktorów i ponad 140 magistrów. W trakcie swojej pracy naukowej był recenzentem prac magisterskich, doktorskich, habilitacyjnych. Był też redaktorem w kilku wydawnictwach oraz recenzentem artykułów i książek. Był autorem i współautorem ponad 120 publikacji w postaci artykułów, książek i albumów. Na Lednicy zapisał się jako członek Rady Naukowej Muzeum, a także recenzent lednickich wydawnictw.

Okres wczesnego średniowiecza, badania momentu przemian społeczności plemiennych i wczesnopaństwowych to kluczowe problemy badawcze Profesora. Obszarem, któremu poświęcał szczególnie dużo uwagi, były Kujawy. Dwa kluczowe kujawskie grodziska – Kruszwica i Mietlica – mające ogromne znaczenie w okresie powstawania państwa Piastów, były obiektami, gdzie wraz z żoną Bożeną spędzili wiele lat pracy w terenie. Były to miejsca, które pozwoliły na prowadzenie studiów regionalnych dotyczących osadnictwa nie tylko wczesnośredniowiecznych Kujaw.

Przez wiele lat życie Bożeny i Wojciecha Dzieduszyckich toczyło się wokół nieistniejącego już baraczku Ekspedycji Kruszwickiej. Tutaj spędzali często wiele miesięcy w roku, tu odwiedzali Ich koledzy i przyjaciele z Poznania, tu docierali badacze z innych ośrodków badawczych. Tu w stacji badawczej, jak w zamknię-

tym kręgu, zawiązywały się nowe przyjaźnie, powstawały prace, tworzyły się koncepcje badawcze. Dzięki Ich działalności w sąsiadującym z baraczką pałacyku powstała ekspozycja muzealna. Z Ich inicjatywy doszło też do badań kruszwickiego zamku, u podnóża Mysiej wieży. Ostatnie badania zamku, prowadzone pod kierunkiem Wojciecha Dzieduszyckiego, zaowocowały odtworzeniem przebiegu jego murów, rekonstrukcją wjazdu do zamku. W obrębie obecnego dziedzińca odbudowane zostały piwnice, a w ich wnętrzu zaistniała ekspozycja z rekonstrukcją fragmentu życia mieszkańców średniowiecznego zamku.

Oczywiście praca naukowa Profesora zaowocowała szeregiem publikacji poświęconych materiałom kruszwickim, czy – szerzej kujawskim. Spośród Jego znakomitych i wciąż aktualnych prac należy wymienić publikację *Wczesnomiejaska ceramika kruszwicka w okresie od 2 połowy X w. do połowy XIV w.* (Ossolineum 1982). Jest to podsumowanie wieloletnich studiów nad ceramiką kruszwicką. Praca oparta na analizie materiałów ceramicznych ze stanowisk Wielkopolski, Kujaw, Ziemi Lubuskiej oraz Dolnego Śląska stała się swoistym reperem dla opracowań wczesnośredniowiecznej ceramiki czasów piastowskich. Mimo, że od czasu jej publikacji minęło wiele lat, pozostaje wciąż podstawowym kompendium wiedzy i punktem odniesienia dla analiz ówczesnej ceramiki naczyniowej. Wojciech Dzieduszycki przeszłość postrzegał poprzez pryzmat człowieka zanurzonego w środowisku, w otoczeniu jakim żył przed wiekami. Kwintesencją takiego spojrzenia może być publikacja *Gopło. Człowiek i Przyroda* (Poznań 1993), napisana wspólnie z Michałem Kupczykiem, a dotycząca właśnie człowieka i przyrody nadgoplańskiej. Inną publikacją ukazującą złożoność natury człowieka i niejednoznaczność naszych interpretacji, ale przede wszystkim podsumowująca badania nad wymianą handlową, systemami wymiany jest publikacja Profesora *Kruszce w systemach wartości i wymiany społeczeństwa Polski wczesnośredniowiecznej* (Poznań 1995). To doskonałe kompendium wiedzy nad kulturą społeczeństwa u początków państwowości, ale także praca dotycząca zagadnień związanych z wymianą handlową wczesnego średniowiecza, z ówczesną dystrybucją kruszców, a także z ich ideologicznym i kulturowym znaczeniem w ówczesnym świecie.

Prócz tych wymienionych obszernych prac, kluczowych dla badań wczesnego średniowiecza, Profesor jest autorem szeregu (ponad 120) mniejszych opracowań, publikowanych w rozmaitych czasopismach, wydawnictwach, ulotnych drukach okazjonalnych. Spośród tych prac warto zwrócić uwagę na jeszcze kilka. Jedną z nich, bazującą na badaniach kruszwickich, dotyczy drewnianych konstrukcji kruszwickiego grodu. Jest to praca w znakomity sposób prezentująca potrzeby materiałowe, organizację pracy i sposób pozyskiwania materiałów przy budowie grodowych, drewniano-ziemnych umocnień obronnych (1977 *Eksploatacja zasobów leśnych w rejonie Kruszwicy we wczesnym średniowieczu*, „Archeologia Polski”, t. 22, nr 1, s. 137-169). Nie sposób omawiać tu wszystkich prac Profesora. Ale warto zwrócić uwagę na jeszcze kilka dzieł, w tym na monografie

stanowisk, zwłaszcza monografie powstałe na podstawie badań określanych jako ratownicze, wyprzedzające inwestycje. Łatwo można w nich dostrzec fascynację Profesora przemianami zachodzącymi w obrębie jednego miejsca, a także związkami człowieka z otoczeniem, w którym żyje [por. Mazurowski R. (red.) 1998, *Archeologiczne badania ratownicze wzdłuż gazociągu tranzytowego*, t. 1. *Ziemia Lubuska*, Poznań; Dzieduszycki W. 2004 *Średniowiecze i nowożytność*, [w:] *Od długiego domu najstarszych rolników do dworu staropolskiego. Wyniki badań archeologicznych na trasach gazociągów Mogilno-Włocławek i Mogilno-Wydartowo*, red. J. Bednarczyk, A. Kośko, Poznań, s. 459-494]. Pamiętać także należy o dwóch innych nurtach badawczych Profesora, wyraźnie czytelnych w pozostawionych publikacjach. Jeden dotyczy osadnictwa, przemian osadniczych; drugi natomiast odnosi się do momentu przełomowego jakim był wiek XIII, tworzenia się miast i przemian kulturowe w tym okresie. Zainteresowania te zaowocowały szeregiem publikacji, w których w wielu przypadkach współautorką była żona Bożena.

Profesor Wojciech Dzieduszycki był też osobą, która często inicjowała dyskusje, podsuwała tematy sesji, konferencji, prowokowała podejmowanie tematów badawczych. Właśnie rozmowy-diskusje z Profesorem zaowocowały całym cyklem warsztatów archeologiczno-antropologicznych znanych pod nazwą Funeraliów Lednickich (ryc. 1). Bardzo szybko Wojciech Dzieduszycki stał się nie tylko inicjatorem tych naukowych interdyscyplinarnych spotkań, ale włączył się w ich organizację oraz redagowanie wydawnictw. Dwadzieścia lat funkcjonowania Funeraliów zaowocowały 18 tomami podsumowującymi prezentacje i dyskusje, jakie toczyły się każdego roku na Lednicy.

Profesor Wojciech Dzieduszycki często włączał się w życie społeczne i angażował się w prace różnych stowarzyszeń. W ramach tej działalności znalazł się wśród członków założycieli Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich, zawiązanego w 1989 roku, a także Poznańskiego Towarzystwa Prehistorycznego. Uhonorowanie działalności w SNAP znalazło wyraz w przyznanej i wręczonym mu w styczniu 2019 roku tytułu Honorowego Członka SNAP oraz w nadaniu złotej odznaki Stowarzyszenia. Praca naukowa, popularyzatorska i społeczna na terenie nadgoplańskim została uhonorowana medalem „Unitas Durat Palatinatus Cuiaviano-Pomeraniensis” – przyznawanym przez Marszałka Województwa Kujawsko-Pomorskiego za wybitne osiągnięcia na rzecz województwa kujawsko-pomorskiego.

Grono przyjaciół i współpracowników Profesora przygotowało jubileusz Jego 70-lecia, którego obchody miały dwie odsłony. Jubileuszowa sesja i uroczystości odbyły się 30 września 2016 roku na terenie Rezerwatu Archeologicznego Gród w Grzybowie (będącego Oddziałem MPP na Lednicy – ryc. 2, 3). Natomiast 31 stycznia 2019 roku w Sali posiedzeń Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk wręczono Profesorowi książkę *Od Piasta do Kazimierza Wielkiego. Publikacja dedykowana Profesorowi Wojciechowi Dzieduszyckiemu* pod redakcją Michała Brzostowicza, Tomasza Kasprowicza, Macieja Przybyła, Jacka Wrzesińskiego (ryc. 4).

RYC. 1. Dziekanowice. 13. edycja Funeraliów Lednickich – 12 maja 2010 roku. Fot. M. Józwickowska

FIG. 1. Dziekanowice, Lednica Funeralia 13, 12th of May 2010. Photo by M. Józwickowska

RYC. 2. Gród w Grzybowie. Jubileusz 70-lecia Profesora, 30 września 2016 roku. Fot. P. Silska

FIG. 2. A gord in Grzybowo, The professor's 70th Anniversary, 30th September 2016. Photo by P. Silska

Ryc. 3. Wizyta na „grodzie w Grzybowie” w towarzystwie żony i dr. hab. Marcina Danielewskiego, 17 kwietnia 2018 roku. Fot. J. Wrzeński

FIG. 3. A visit to the ‘gord in Grzybowo’ accompanied by his wife and dr. hab. Marcin Danielewski, 17th April 2018. Photo by J. Wrzeński

Ryc. 4. Poznań, Sala Posiedzeń PTPN. Wręczenie Księgi Jubileuszowej, 31 stycznia 2019 roku. Fot. P. Silska

FIG. 4. Poznań, The conference room at the Poznań Society for the Advancement of Arts and Sciences. Awarding of the Jubilee Book, 31st January 2019. Photo by P. Silska

Wydawcą publikacji jest IAI PAN, a współfinansującymi jej wydanie – IAIE PAN oraz Burmistrz Miasta Kruszwica. W książkę znalazło się 14 artykułów (będących pokłosiem Sesji z 2016 roku), a także *Tabula gratulatoria* – dedykowane życzenia, wykaz prac i publikacji Profesora. Jej znakomitym uzupełnieniem jest część ilustracyjna z archiwalnymi i zupełnie współczesnymi zdjęciami, których bohaterem jest Profesor.

Od czasów studiów Profesor związany był z Kruszwicą. Spędził tam wiele lat, prowadząc badania w terenie (nie tylko w Kruszwicy), opracowując materiał zgromadzony w nieistniejących już baraczkach Stacji PAN. Przyjeżdżał tam z rodziną – z żoną Bożeną, z synem Wojciechem juniorem, z psem. Wiele sezonów skromne pomieszczenia baraczków były Ich domem.

Profesor Wojciech Dzieduszycki do ostatnich chwil pracował nad materiałami kruszwickimi. W ośrodku PAN na poznańskiej Rubieży pojawiał się w ostatnim roku bardzo rzadko. Podczas jednej z nielicznych takich wizyt na dziedzińcu ośrodka spotkał Go przyjaciel z roku – profesor Henryk Mamzer. Na pytanie „i co słyhać Wojciechu?” usłyszał tylko „muszę już iść...”, po czym Profesor machnął ręką, odwrócił się i wolnym, posuwistym krokiem, z nieodłączną torbą przewieszoną przez ramię, udał się w kierunku swojej kruszwickiej pracowni...

otrzymano (received): 08.03.2021; zaakceptowano (accepted): 06.12.2021

mgr Jacek Wrzeński
Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy
Rezerwat Archeologiczny Gród w Grzybowie
Grzybowo 10a
62-300 Września
e-mail: jaled@wp.pl

 <https://orcid.org/0000-0003-1255-6295>